

ПОНЯТТЯ “СПОРТ” ЯК СИСТЕМОТВІРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ВНУТРІШНЬОЇ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ

У статті розглянуто спорт у контексті формування ціннісних орієнтацій майбутніх тренерів-викладачів. Вказано, що формування ціннісних орієнтацій – найважливіший системотвірний елемент внутрішньої структури особистості. Вони виникають при цьому як рефлексія над цінностями, дають змогу відокремити значуще, істотне для людини від незначущого, несуттєвого.

Ключові слова: спорт, цінність, ціннісна орієнтація, майбутні тренери-викладачі.

Спорт як важливий соціальний феномен проникає через усі рівні сучасного соціуму, впливаючи на основні сфери життєдіяльності суспільства. Він діє на національні відносини, ділове життя, суспільне становище; формує моду, етичні цінності, спосіб життя людей.

Соціологічні опитування населення, особливо молоді, яка займається спортом, виявили, що спорт формує первинне уявлення про життя й світ. Саме у спорті найяскравіше виявляються такі важливі для сучасного суспільства цінності, як рівність шансів на успіх, його досягнення, прагнення бути першим, перемогти не лише суперника, а й самого себе. Чільне місце серед умов формування ціннісних орієнтацій майбутніх тренерів-викладачів посідає цілісність елементів внутрішньої структурної системи особистості.

Великий внесок у становлення та вивчення спорту в тому вигляді, в якому він існує сьогодні, зробили дослідники Х. Айхберг, В. Брем, М. Гнедингер, К. Каше, Х. Ленк, Х. Й. Лібер, Х. Рерс, Ригауэр та ін.

Вітчизняні науковці: М. А. Арвисто [1], Л. М. Архангельський [2], В. В. Водзинська [5], А. І. Донцов [6], А. Г. Здравомислов [7], А. В. Кир'якова [8], Д. А. Леонтьєв [9], В. Т. Лисовський [10], Ю. Р. Саарнійт [16], М. Х. Тітма [17], В. П. Тугарінов [18], В. А. Ядов [20] та ін., – незважаючи на деякі відмінності, розглядають ціннісні орієнтації як систему ідеалів, ціннісних уявлень і установок вищого диспозиційного рівня саморегуляції особи, що так або інакше визначають короткочасну й довготривалу програми поведінки та діяльності людини у світі, що оточує її, як найважливіші центральні психічні утворення особистості, які ініціюють її активність, спрямованість, волю.

У потоці публікацій і дисертаційних робіт з проблем цінностей і ціннісних орієнтацій своє гідне місце посідають дослідження їх у сфері фізичної культури і спорту В. К. Бальсевича [3], М. Я. Віленського [4], О. А. Мільштейна і К. А. Кулінковича [16], Л. І. Лубишевої [11], В. І. Столярова [17] та ін.

Мета статті – охарактеризувати спорт у контексті формування ціннісних орієнтацій майбутніх тренерів-викладачів.

Основні поняття, які характеризують спорт у контексті формування ціннісних орієнтацій майбутніх тренерів-викладачів, – “спорт”, “цінність”, “ціннісна орієнтація”, “тренер-викладач”.

Спорт – це комплекс соціальних явищ, що складаються на основі спортивних змагань, спеціальна підготовка до них, специфічні міжособистісні стосунки й поведінкові норми, що складаються в процесі цієї підготовки та участі в змаганнях, спеціальні соціальні інститути (клуби, школи тощо) й організації, що пропагують спортивне суперництво, підготовкою до нього.

Спорт як соціальне явище неможливо зрозуміти як просте пристосування до матеріальних умов життя. На відміну від праці, як слушно зазначив Хосе Ортега-і-Гассет, спорт є безцільне зусилля [19]. Зрозуміло, це не означає, що всередині спорту немає цілей як “поштовхів” до нових досягнень. Більше того, усе життя є спорт.

Спорт, на думку М. Ю. Мазова, є культурним простором, який виступає своєрідним синтезом внутрішнього й зовнішнього світу людини, її етичних і естетичних уявлень і діяльності, що формує специфічний тип людини [12]. Спортивна поведінка взаємопов’язана з усіма компонентами культурного простору.

Спортивний простір сучасного суспільства – це своєрідна системна цілісність: умова формування й розвитку специфічних рис і якостей людини. У межах спортивного простору здійснюються засвоєння та трансляція суб’єктом гуманістичних, етнічних і інших цінностей. Підхід до дослідження цінності як регулятора поведінки людини є в цьому плані особливо актуальним, оскільки в людині цінності виступають системою координат, картою її природного й соціального світу, з якою вона співвідносить свою поведінку та діяльність загалом.

Цінності – соціальні явища, які соціальний суб’єкт (індивід, соціальна група або суспільство в цілому) оцінює позитивно, розглядає як значущі, важливі, корисні, привабливі, а тому підтримує, зберігає та передає з покоління в покоління.

Ціннісні орієнтації – це елементи мотиваційної структури особистості, на підставі яких відбувається вибір тих чи інших соціальних установок як цілей або мотивів конкретної діяльності. Ціннісні орієнтації особистості формуються під впливом панівної в суспільстві системи цінностей, яка змінюється з розвитком історії.

Освіта – один з вирішальних чинників, що визначають соціальну ефективність суспільства, його оновлення, прогрес. Освіта повинна допомогти людям усвідомити себе, набути сенсу свого життя, правильно вибрати індивідуальну програму діяльності, навчити їх захищати свою гідність і свободу.

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури та власного досвіду ми з’ясували, що особливості організації професійної підготовки майбутнього тренера-викладача полягають у тому, що формування

змісту, підбір методів, форм та засобів підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності повинні враховувати певні вимоги. Нами визначено такі: системний підхід до організації навчального процесу; професійна спрямованість дисциплін; відповідність змісту мети завданням професійної підготовки майбутнього тренера-викладача; відповідність матеріалу тенденціям розвитку професійної діяльності майбутнього тренера-викладача згідно із соціально-економічним розвитком суспільства; раціональний добір дисциплін відповідно до професійної діяльності майбутнього тренера-викладача.

З метою вивчення сучасного стану підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності нами було проведено дослідження студентів вищих навчальних закладів України за спеціально розробленою анкету. У дослідженні взяли участь 444 студенти вищих навчальних закладів, зокрема 48 студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (ВДПУ імені Михайла Коцюбинського), 51 студент Волинського національного університету імені Лесі Українки (ВНУ імені Лесі Українки), 49 студентів Донецького державного інституту здоров'я, фізичного виховання і спорту (ДДІЗФВіС), 37 студентів Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту (ДДІФКіС), 50 студентів Запорізького національного університету (ЗНУ), 46 студентів Кримського факультету фізичної культури спорту та туризму Запорізького національного університету (Кримський факультет "ЗНУ"), 43 студенти Львівського державного університету фізичної культури (ЛДУФК), 43 студенти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (ЛНУ імені Тараса Шевченка), 77 студентів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (НПУ імені М. П. Драгоманова).

На перше запитання анкети "Чи володієте Ви вміннями застосовувати комплекс методів і засобів для формування у спортсменів навичок дотримання особистої гігієни, профілактики й контролю за станом свого організму?" студенти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського відповіли таким чином: "так, володію такими вміннями" – 43,75%, "володію такими вміннями, але недостатньо" – 37,5%, "ні, не володію такими вміннями" – 10,42%, "важко відповісти" – 8,33%.

Студенти ВНУ імені Лесі Українки відповіли таким чином: "так, володію такими вміннями" – 58,82%, "володію такими вміннями, але недостатньо" – 19,61%, "ні, не володію такими вміннями" – 7,84%, "важко відповісти" – 13,73%.

Студенти ДДІЗФВіС дали такі відповіді: "так, володію такими вміннями" – 46,94%, "володію такими вміннями, але недостатньо" – 44,9%, "ні, не володію такими вміннями" – 2,04%, "важко відповісти" – 6,12%.

Майже так само відповіли студенти ДДІФКіС: "так, володію такими вміннями" – 56,76%, "володію такими вміннями, але недостатньо" – 27%, "ні, не володію такими вміннями" – 8,11%, "важко відповісти" – 8,11%.

Представники ЗНУ відповіли так: “так, володію такими вміннями” – 30%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 44%, “ні, не володію такими вміннями” – 10%, “важко відповісти” – 16%.

Студенти Кримського факультету “ЗНУ” відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 23,91%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 58,7%, “ні, не володію такими вміннями” – 8,7%, “важко відповісти” – 8,7%.

Відповіді студентів ЛДУФК були такі: “так, володію такими вміннями” – 53,49%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 39,53%, “важко відповісти” – 6,98%.

Студенти ЛНУ імені Тараса Шевченка відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 27,91%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 55,81% “ні, не володію такими вміннями” – 9,3%, “важко відповісти” – 6,98%.

Нарешті, студенти НПУ імені М. П. Драгоманова відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 37,66%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 40,26%, “ні, не володію такими вміннями” – 9,09%, “важко відповісти” – 12,99% (рис. 1).

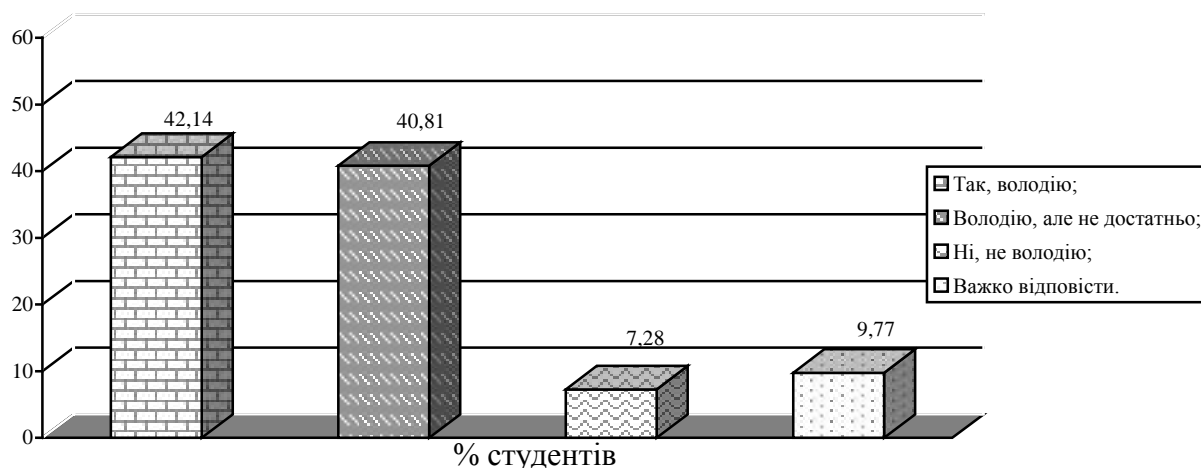

Рис. 1. Розподіл студентів, опитаних щодо володіння вміннями застосовувати комплекс методів і засобів для формування в спортсменів навичок дотримання особистої гігієни, профілактики й контролю за станом свого організму, %

На друге запитання анкети “Чи володієте Ви вміннями застосовувати комплекс методів і засобів для формування у спортсменів навичок дотримання особистої гігієни, профілактики й контролю за станом свого організму?” студенти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 29,17%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 56,25%, “ні, не володію такими вміннями” – 4,17%, “важко відповісти” – 10,42%.

Студенти ВНУ імені Лесі Українки відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 52,94%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 33,33%, “ні, не володію такими вміннями” – 7,84%, “важко відповісти” – 5,88%.

Аналіз відповідей студентів ДДІЗФВіС виглядав так: “так, володію такими вміннями” – 51,02%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 40,82%, “ні, не володію такими вміннями” – 4,08%, “важко відповісти” – 4,08%.

Цікавими були відповіді студентів ДДІФКіС: “так, володію такими вміннями” – 54,05%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 32,4%, “ні, не володію такими вміннями” – 5,41%, “важко відповісти” – 8,11%.

Трохи іншу думку висловлювали студенти ЗНУ: “так, володію такими вміннями” – 16%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 58%, “ні, не володію такими вміннями” – 20%, “важко відповісти” – 6%.

Думка студентів Кримського факультету “ЗНУ” була такою: “так, володію такими вміннями” – 45,65%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 41,3%, “ні, не володію такими вміннями” – 13,04%.

Студенти ЛДУФК відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 41,86%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 48,84%, “ні, не володію такими вміннями” – 2,33%, “важко відповісти” – 6,98%.

Студенти ЛНУ імені Тараса Шевченка відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 44,19%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 48,84% “ні, не володію такими вміннями” – 6,98%.

Студенти НПУ імені М.П. Драгоманова відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 33,77%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 48,05%, “ні, не володію такими вміннями” – 6,49%, “важко відповісти” – 11,69% (рис. 2).

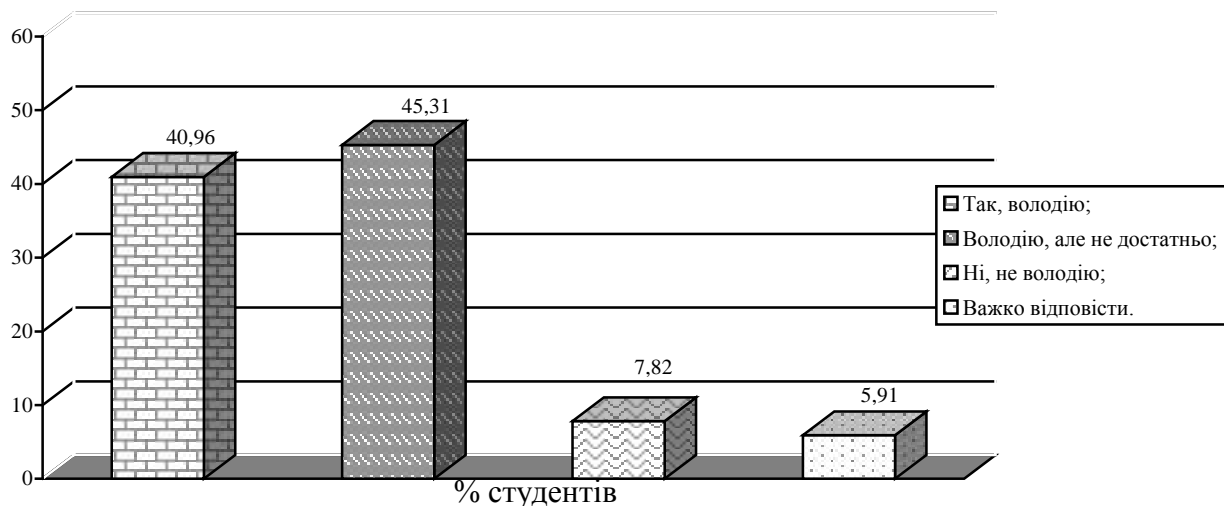

Рис. 2. Розподіл студентів, опитаних щодо володіння ними педагогічними вміннями та прийомами створення сприятливої атмосфери спілкування на навчально-тренувальних заняттях, %

На третє запитання “Чи володієте Ви вміннями виконувати функції судді з виду спорту?”, студенти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 64,58%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 20,83%, “ні, не володію такими вміннями” – 10,42%, “важко відповісти” – 4,17%.

Студенти ВНУ імені Лесі Українки відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 39,22%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 25,49%, “ні, не володію такими вміннями” – 21,52%, “важко відповісти” – 13,73%.

Відповіді студентів ДДІЗФВіС були такі: “так, володію такими вміннями” – відповіли 59,18%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 16,33%, “ні, не володію такими вміннями” – 22,45%, “важко відповісти” – 2,04%.

Представники ДДІФКіС відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 37,84%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 32,4%, “ні, не володію такими вміннями” – 8,11%, “важко відповісти” – 21,6%.

Студенти ЗНУ відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 26%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 46%, “ні, не володію такими вміннями” – 16%, “важко відповісти” – 12%.

Студенти Кримського факультету “ЗНУ” відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 39,13%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 36,96%, “ні, не володію такими вміннями” – 15,22%, “важко відповісти” – 8,7%.

Студенти ЛДУФК відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 72,09%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 18,06%, “ні, не володію такими вміннями” – 4,65%, “важко відповісти” – 4,65%.

Студенти Львівщини (ЛНУ імені Тараса Шевченка) відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 46,51%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 39,53%, “ні, не володію такими вміннями” – 4,65%, “важко відповісти” – 9,3%.

Студенти НПУ імені М. П. Драгоманова відповіли таким чином: “так, володію такими вміннями” – 33,77%, “володію такими вміннями, але недостатньо” – 48,05%, “ні, не володію такими вміннями” – 6,49%, “важко відповісти” – 11,69% (рис. 3).

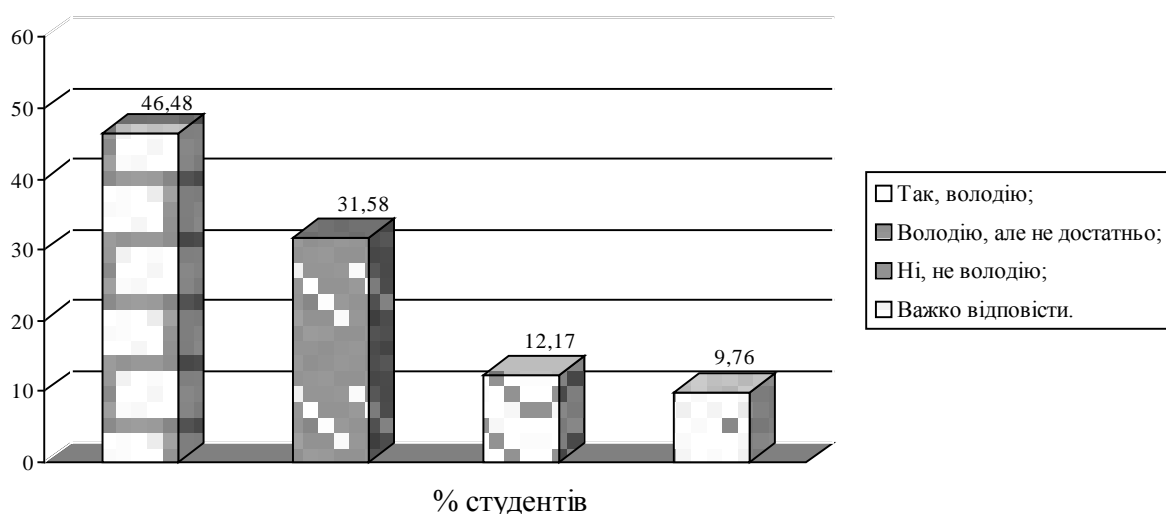

Рис. 3. Розподіл студентів, опитаних щодо володіння ними вміннями виконувати функції судді з виду спорту, %

Висновки. Таким чином, проблема спорту в контексті формування ціннісних орієнтацій майбутніх тренерів-викладачів є актуальною в сучасний період. Проблема ціннісних орієнтацій суб'єкта розроблена недостатньо, отже, існують суперечливі тлумачення, розмиті методологічні установки про ціннісну значущість різних соціальних феноменів, що повною мірою стосується й спорту, як наслідок усього цього, відбувається зміщення акцентів з різних суспільно значущих проблем (у тому числі з проблеми спорту).

Список використаної літератури

1. Авристо М. А. Конкретно-социологическое исследование некоторых субъективных факторов участия в спортивной деятельности : автореф. дис. канд. – Тарту, 1972. – 17 с.
2. Архангельский Л. М. К вопросу о ценностных ориентациях личности / Л. М. Архангельский // Духовное развитие личности. – 1967. – С. 11.
3. Бальсевич В. К. Физическая культура: молодежь и современность / В. К. Бальсевич, Л. И. Лубышева // Теория и практика физ. культуры. – 1995. – № 5.
4. Виленский М. Я. Физическая культура в профессионально-ценностных ориентациях студентов и процесс их формирования: методология и теория // Теория и практика физ. культуры. – 1991. – № 11. – С. 27–30.
5. Водзинская В. В. Понятие установки, отношения и ценностной ориентации в социальной психологии // Философские науки. – 1968. – № 2. – С. 48–50.
6. Донцов А. И. К проблеме ценностей субъекта коллективной деятельности / А. И. Донцов // Вопросы психологии. – 1979. – № 3. – С. 29.
7. Здравомыслов А. Г. Потребности, интересы, ценности / А. Г. Здравомыслов. – Москва : Политиздат, 1986. – 224 с.
8. Кирьякова А. В. Теория ориентации личности в мире ценностей : монография / А. В. Кирьякова. – Оренбург, 1996. – 190 с.
9. Леонтьев Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной конструкции / Д. А. Леонтьев // Вопросы философии. – 1996. – № 4. – С. 16–24.
10. Лисовский В. Т. Формирование личности современного студента (Опыт социологического исследования в высшей школе 1966–75 гг.) : дис. ... д-ра пед. наук / В. Т. Лисовский. – Ленинград, 1976.
11. Лубышева Л. И. Современный ценностный потенциал физической культуры и спорта и пути его освоения обществом и личностью / Л. И. Лубышева // Теория и практика физ. культуры. – 1997. – № 6. – С. 10–15.
12. Мазов Н. Ю. Спорт как социокультурное явление : автореф. дис. ... д-ра филос. наук : 09.00.11 “Социальная философия” / Н. Ю. Мазов ; Бакширский гос. мед. университет. – 1999. – 301 с.
13. Мильштейн О. А. Советский олимпиец: социальный портрет / О. А. Мильштейн, К. А. Куликович – Москва : ФиС, 1979. – 144 с.
14. Ольшанский В. Б. Ценности / В. Б. Ольшанский // Психология – практике, учителям, родителям, руководителям. – 1996. – С. 94–102.
15. Поварницын А. П. Ценностные ориентации специалистов физической культуры и спорта в процессе учебы в вузе : монография / А. П. Поварницын. – Курган: Изд-во Курганского гос. ун-та, 2004. – 300 с.
16. Саарнийт Ю. Р. Проблемы социально-психологического измерения структур ценностных ориентаций : дис. ... канд. психол. наук / Ю. Р. Саарнийт. – Таллинн, 1981.
17. Титма М.Х. Жизненные ориентации как феномен сознания. – Таллинн: Институт истории АП ЭССР, 1978.

18. Тугаринов В. П. О ценностях жизни и культуры / В. П. Тугаринов. – Ленинград : ЛГУ, 1960. – 156 с.

19. Хосе Ортега-и-Гассет. Что такое философия / Хосе Ортега-и-Гассет. – Москва : Наука, 1991. – С. 524.

20. Ядов В. А. Междисциплинарный подход к изучению соотношения между ценностными ориентациями и наблюдаемым поведением / Ядов В. А. и др. // Доклад на VII Международной конференции в г. Варна. Личность и ее ценностные ориентации. Информационный бюллетень, 1970. – № 40.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2014.

Сватыев А. В. Понятие “спорт” как системообразующий элемент внутренней структуры личности будущих тренеров-преподавателей

В статье рассматривается спорт в контексте формирования ценностных ориентаций будущих тренеров-преподавателей. Указывается, что формирование ценностных ориентаций – важнейший системообразующий элемент внутренней структуры личности. Они возникают при этом как рефлексия над ценностями, позволяют отделить значимое, существенное для человека от незначимого, несущественного.

Ключевые слова: спорт, ценность, ценностная ориентация, будущие тренеры-преподаватели.

Svatyev A. The Concept of “Sport” as Systemadverse Element of the Internal Structure of Personality of Future Trainers

This article discusses the sport in the context of the formation of value orientations of future trainers. The author indicates that the formation of values is the most important systemadverse element of the internal structure of personality. They arise as a reflection on the values that allow to separate meaningful, substantive to the man from neznakomka, insignificant.

The purpose of the article was to describe the sport in the context of the formation of value orientations of future trainers.

The basic concepts that characterize the sport in the context of the formation of value orientations of future trainers is there such thing as a “sport”, “value”, “values”, “trainer”.

On the basis of theoretical analysis of psychological and pedagogical literature and our own experience, we found that the peculiarities of the organization of professional preparation of future coaches lies in the fact that the formation of content, selection of methods, forms and means of training future coaches to professional activity must take into account certain requirements. We have determined: a systematic approach to the organization of the educational process; professional orientation courses; content compliance purpose the purpose of training future coaches; the conformity of the product with the trends of development of the professional activity of the future of the coach is a teacher in accordance with the socio-economic development of society; rational selection of subjects according to the professional activity of future coaches.

Key words: sports, value, value orientation, future coaches and teachers.